

UXY

Wassenaarseweg 56
2333 AL Leiden
Postbus 124
2300 AC Leiden

Fax 071 - 17 63 82
Telefoon 071 - 18 11 81

UXE
V 73

TNO-rapport

**PSYCHOSOCIALE PROBLEMEN BIJ TWEEDE-
KLASSERS IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS IN
OOSTELIJK ZUID-LIMBURG**

Een samenvatting ten behoeve van de scholen in de regio

OBBLIGTHEEK NEDERLANDS INSTITUUT VOOR
PRAEVENTIEVE GEZONDHEIDSZORG TNO

15MRT 1994

POSTBUS 124, 2300 AC LEIDEN

NIPG-publikatienummer
92.096

IBISSTAMBOEKNUMMER

2941

November 1992

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie, microfilm
of op welke andere wijze dan ook, zonder
voorafgaande toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd
uitgebracht, wordt voor de rechten en
verplichtingen van opdrachtgever en
opdrachtnemer verwezen naar de
'Algemene Voorwaarden voor Onderzoeks-
opdrachten aan TNO', dan wel de
betreffende terzake tussen partijen
gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport
aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© TNO

T. Vogels

Nederlandse organisatie voor
toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek

TNO-Gezondheidsonderzoek stelt zich ten doel bij te dragen
aan de verbetering van preventie en behandeling van ziekten
en afwijkingen door het toepasbaar maken van kennis op
medisch biologisch, psychosociaal en epidemiologisch
gebied ten behoeve van de volksgezondheid en de
gezondheidszorg.

Op opdrachten aan TNO zijn van toepassing de Algemene
Voorwaarden voor onderzoeksopdrachten aan TNO,
zoals gedeponeerd bij de Arrondissementsrechtbank
en de Kamer van Koophandel te 's-Gravenhage.

POSTBANKREKENING NR. 99.889
15 MERT 1994
WAGENINGSE RECHTERSWOONDELIJKE TNO
WAGENINGSE RECHTERSWOONDELIJKE TNO

Deze uitgave is te bestellen door het overmaken van f 21.-- (incl. BTW) op postbankrekeningnr. 99.889 ten name van TNO-Gezondheidsonderzoek te Leiden onder vermelding van bestelnummer 92.096.

INHOUD	pagina
1. INLEIDING	1
2. VERSCHILLEN TUSSEN ONDERWIJSSOORTEN	3
3. VERSCHILLEN TUSSEN JONGENS EN MEISJES	4
4. VERSCHILLEN TUSSEN LEEFTIJDSCATEGORIEËN BINNEN HET TWEDE LEERJAAR	5
5. ERVARING MET MISHANDELING EN ONGEWENSTE SEKSUALITEIT	6
6. PROBLEEMINDICATIES EN DE BEHOEFTE AAN HULP	7
7. VERGELIJKING MET ANDERE ONDERZOEKEN	8
8. TOT SLOT	9
NOTEN	11
BIJLAGEN	13

1. INLEIDING

In opdracht van de GGD Oostelijk Zuidlimburg heeft het NIPG een onderzoek verricht naar het vóórkomen van psychosociale problemen bij leerlingen in het tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs in Oostelijk Zuid-Limburg. De resultaten daarvan zijn gerapporteerd in 2 rapporten¹. Conform de onderzoeksopdracht worden daarin verschillen beschreven tussen onderwijssoorten, jongens en meisjes, gemeenten en, voor de gemeente Kerkrade, de onderscheiden buurten. Omdat in een eerste exploratie bleek dat er ook belangrijke verschillen bestonden tussen de verschillende leeftijdscategorieën binnen de tweede klas van het voortgezet onderwijs, is ook dat gegeven in de rapportage betrokken. Om tegemoet te komen aan de behoefte van scholen aan gegevens van de eigen leerlingen werden in de rapportage tevens 'schoolprofielen' gepresenteerd. Dat zijn figuren waarin de gegevens van elke afzonderlijke school afgezet worden tegen de overige scholen in de regio. Deze samenvatting beperkt zich tot een beschrijving van de belangrijkste resultaten naar onderwijssoort, sekse en leeftijdscategorie.

Een sluitende definitie van psychosociale problemen is moeilijk te geven. In het onderzoek is daarom gebruik gemaakt van twee meetinstrumenten met een verschillende invalshoek:

- De Youth Self Report (YSR) inventariseert gedragingen, gedachten en gevoelens die blijkens empirisch onderzoek wijzen op een problematische ontwikkeling. Zo blijken hoge YSR-scores samen te gaan met een hoge mate aan verwijzingen naar instellingen voor geestelijke gezondheidszorg en contacten met politie en justitie. De verschillende YSR-schalen geven informatie over verschillende soorten probleemgedrag: Teruggetrokken gedrag, Lichamelijke klachten, Angstig Depressief gedrag, Sociale problemen, Aandachtsproblemen, Problemen met gedachten, Agressief gedrag en Delinquent (=normoverschrijden) gedrag.
- De Vragenlijst naar Ervaren Psychosociale Problemen (VEPP) inventariseert op een viertal schalen problemen die door de leerlingen zelf als zodanig worden ervaren: Thuis, op School, met Leren en met Zichzelf.

Daarnaast werd in de vragenlijst geïnformeerd naar ervaring met mishandeling en naar ervaring met ongewenste seksualiteit.

Resultaten van onderzoek kunnen op verschillende manieren gepresenteerd worden. In deze samenvatting wordt er voor gekozen om de percentages leerlingen met indicaties van mogelijk ernstige problemen te presenteren. Een dergelijke probleemindicatie werd toegekend bij een hoge score op elk van de 8 genoemde YSR-schalen en elk van de 4 VEPP-schalen.

Op de verschillende YSR-schalen kregen de leerlingen een probleemindicatie toegekend wanneer zij een hogere score haalden dan in een normale, niet naar de geestelijke gezondheidszorg verwezen populatie waarschijnlijk is. Daarvoor werden op Amerikaans onderzoek gebaseerde normen gehanteerd. De voorlopige Nederlandse normen, die pas tegen het einde van het onderzoek werden bekendgemaakt, liggen veel lager. Wanneer we ons op die normen gebaseerd zouden hebben, zou het aantal leerlingen met een probleemindicatie veel hoger hebben gelegen.

Voor de VEPP zijn dergelijke, op empirisch onderzoek gebaseerde normen niet bekend. In plaats daarvan werd een op zich willekeurig criterium bepaald: die score die zo hoog ligt dat maximaal 10% van de leerlingen een nog hogere score haalt.

Leerlingen kunnen dus meerdere probleemindicaties krijgen. Hun problemen strekken zich dan op meerdere gebieden uit. Hieronder wordt telkens gepresenteerd het percentage leerlingen dat op één YSR- en VEPP-schaal één enkele probleemindicatie kreeg en het percentage dat meer dan één probleemindicatie kreeg.

2. VERSCHILLEN TUSSEN ONDERWIJSOORTEN

In totaal krijgt bijna een kwart van de leerlingen een of meer YSR-indicaties van potentieel ernstige psychosociale problematiek; 12% krijgt meer dan één probleemindicatie. Op de VEPP krijgt ongeveer een vijfde van de leerlingen een of meer probleemindicaties; 7% krijgt er meer dan een.

In de figuren 1 en 2 staan de percentages leerlingen met respectievelijk YSR- of VEPP-probleemindicaties weergegeven naar onderwijssoort. Weinig VWO-leerlingen krijgen een dergelijke indicatie. Op de overige onderwijssoorten schommelt het percentage leerlingen met een YSR-indicatie tussen de 25 en de 30%. Wel is het zo dat op het IBO duidelijk veel meer leerlingen meer dan een probleemindicatie krijgen. Dat beeld zien we terug bij de VEPP-probleemindicaties. Anders dan bij de YSR bestaat hier ook een verschil tussen IBO en MAVO-enerzijds en LBO en HAVO anderzijds, in die zin dat IBO- en MAVO-leerlingen zelf meer problemen lijken te ervaren.

3. VERSCHILLEN TUSSEN JONGENS EN MEISJES

Zowel op de YSR als op de VEPP krijgen meisjes duidelijk vaker een probleemindicatie dan jongens (vergelijk figuur 3 en 4). Met name bij de YSR-gegevens is het zo dat meisje vaker meerdere probleemindicaties krijgen. Dit overigens ondanks het feit dat de YSR voor jongens en meisjes specifieke normen kent.

4. VERSCHILLEN TUSSEN LEEFTIJDSCATEGORIEËN BINNEN HET TWEEDE LEERJAAR

De vragenlijst is afgenomen in het vroege voorjaar. Bij een normale schoolloopbaan zullen leerlingen in de tweede klas van het voortgezet onderwijs dan 13 à 14 jaar oud zijn. De meeste leerlingen in de onderzoeksgroep blijken inderdaad zo oud te zijn. Niettemin is er een beduidende groep die ouder is. Het gaat hier waarschijnlijk om leerlingen die tenminste eenmaal zijn blijven zitten of later in het Nederlandse onderwijs zijn binnengekomen. Deze leerlingen geven stelselmatig blijk van meer problemen (vergelijk figuur 5 en 6). Het percentage met een probleemindicatie is in deze groep dan ook veel groter dan in de groep 14- en 14-jarigen. Met name bij de YSR-gegevens wordt ook weer duidelijk dat zij ook veel vaker meer dan één probleemindicatie krijgen.

5. ERVARING MET MISHANDELING EN ONGEWENSTE SEKSUALITEIT

In de vragenlijst waren twee eenvoudige vragen opgenomen naar ervaringen met mishandeling en ongewenste seksualiteit. Eén op de tien leerlingen zegt ooit mishandeld te zijn, door al dan niet bekende leeftijdsgenoten of volwassenen; één op de 16 leerlingen zegt ooit tegen de eigen zin in met iemand een seksuele handeling (van zoenen tot naar bed gaan) te hebben meegemaakt. Dergelijke ongewenste seksuele ervaringen komen bij jongens wat minder voor dan bij meisjes (4% respectievelijk 7%).

Uit de vragenlijst kan niet worden opgemaakt wat de aard van dergelijke ervaringen waren. Wel kan uit de gegevens worden geconcludeerd dat dergelijke ervaringen uiterst serieus genomen dienen te worden. In figuur 7 staan de percentages leerlingen met een YSR- en VEPP-probleemindicatie weergegeven voor de totale groep, de leerlingen met ervaring met mishandeling en de leerlingen met ervaring met ongewenste seksualiteit. Bij de laatste twee groepen liggen die percentages ongeveer 2,5 keer hoger dan bij de totale groep. Heel vaak gaat het daarbij ook om leerlingen met meer dan één probleemindicatie.

Over oorzaak en gevolg kunnen in dit onderzoek geen uitspraken worden gedaan. Wel maakt de figuur duidelijk dat ervaringen met mishandeling en ongewenste seksualiteit gepaard gaan met een accumulatie van psychosociale problematiek. Leerlingen met dergelijke ervaringen maken dan ook een disproportioneel deel uit van het totaal aantal leerlingen met probleemindicaties.

6. PROBLEEMINDICATIES EN DE BEHOEFTE AAN HULP

Er bestaat een duidelijke relatie tussen het voorkomen van probleemindicaties en de wens om met iemand over problemen te praten. Die relatie is echter geenszins perfect. Veel leerlingen met een of meer probleemindicaties laten nogal eens merken uit zichzelf geen behoefte te hebben aan een gesprek. Dat is met name bij jongens het geval. Er bestaat ook een duidelijke relatie tussen het soort problemen en de behoefte aan hulp of begeleiding. In figuur 8 staat -voor de afzonderlijke YSR- en VEPP-schalen- aangegeven welk deel van de leerlingen met een probleemindicatie laat merken behoefte aan begeleiding te hebben. Leerlingen met een probleemindicatie op de YSR-schaal Angstig en depressief gedrag uiten die behoefte in bijna twee derde van de gevallen. Ook leerlingen met een probleemindicatie op de schalen Teruggetrokken gedrag en Sociale problemen zeggen in meerderheid met iemand over hun problemen te willen praten. Dat geldt met name voor de schalen Agressief gedrag en Problemen op school, maar ook voor de schalen Lichamelijke problemen, Delinquent gedrag en Problemen met gedachten. Die laatste schaal geeft informatie over het voorkomen van dwanggedachten en -handelingen en over het idee in denken of doen af te wijken.

7. VERGELIJKING MET ANDERE ONDERZOEKEN

In de eerder genoemde rapportages zijn een aantal vergelijkingen gemaakt met recente onderzoeken elders in Nederland. Deze vergelijkingen worden hier niet in detail behandeld. Volstaan wordt met de opmerking dat de leerlingen in Oostelijk Zuid-Limburg op de YSR significant meer problemen laten blijken dan leerlingen in Zuid-Holland. Op de VEPP-schaal Problemen met Zichzelf laten zij beduidend meer problemen blijken dan leerlingen uit Apeldoorn en omgeving en Rotterdam en omgeving. In wat mindere mate geldt dat ook voor de VEPP-schaal Problemen Thuis. Op geen enkele schaal werd bij de leerlingen uit Zuidlimburg een lagere probleemscore gevonden.

8. TOT SLOT

Conform de onderzoeksopdracht heeft het onderzoek zich beperkt tot het onderzoeken van de mate van psychosociale problemen. Daarbij werd vastgesteld dat er bij de leerlingen in Oostelijk Zuid-Limburg in ruime mate problemen voorkomen, meer dan in vergelijkbare onderzoeken elders in Nederland. De verschillen tussen onderwijssoorten lijken relatief beperkt, afgezien van de gunstige scores van de VWO-leerlingen en het hoge percentage leerlingen met meerdere probleemindicaties op het IBO. Meisjes geven vaker blijk van meerdere problemen die nadere aandacht zouden rechtvaardigen. Ervaringen die -in welke zin dan ook- duidelijk samenhangen met een overmaat aan problemen zijn een gestoorde schoolloopbaan, mishandeling en ongewenste seksualiteit.

Veel leerlingen met problemen zullen uit zichzelf niet om begeleiding of ondersteuning vragen. Wil men leerlingen met dergelijke problemen toch begeleiding bieden, dan is een actieve signalering geboden, waar mogelijk ook ouders en leerkrachten een rol kunnen spelen. Daarnaast lijkt er alle aanleiding om de bruikbaarheid van programma's buiten de sfeer van hulpverlening te overwegen. Daarbij zou met name gedacht kunnen worden aan programma's betreffende pesten op school en trainingen in sociale vaardigheden.

NOTEN

VOGELS T. Psychische problemen bij leerlingen in het tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs in oostelijk Zuid-Limburg I. Verschillen tussen onderwijssoorten en jongens en meisjes. NIPG-TNO, 1992. Publ.nr.92.089.

VOGELS T. Psychische problemen bij leerlingen in het tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs in oostelijk Zuid-Limburg II. Verschillen tussen gemeenten en buurten en Kerkrade. NIPG-TNO, 1992. Publ.nr.92.090.

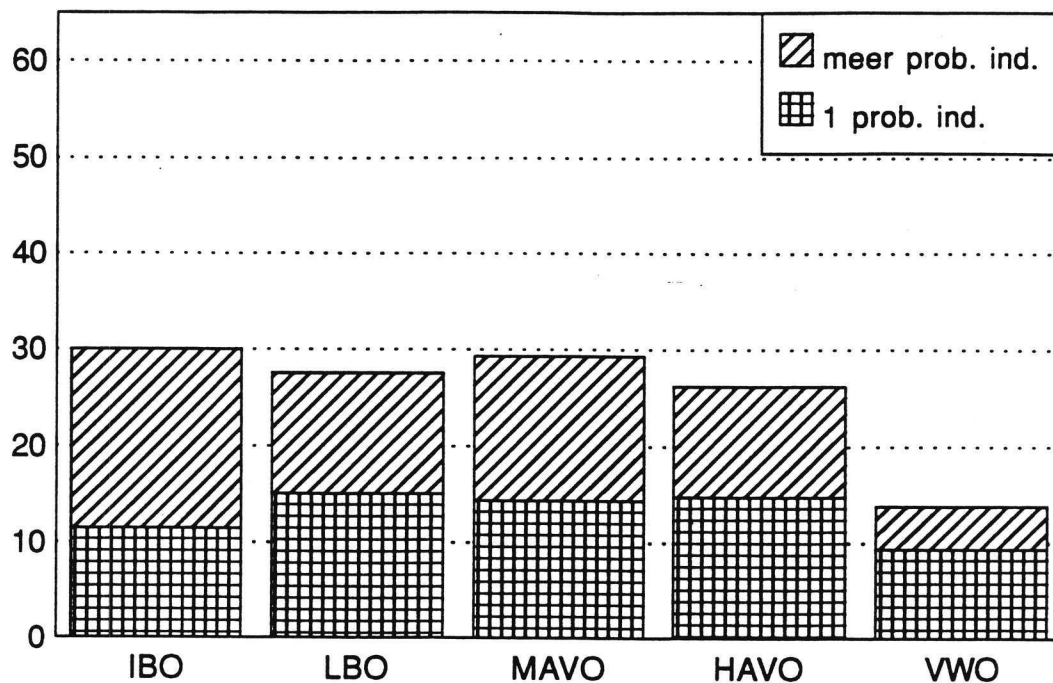

BIJLAGEN

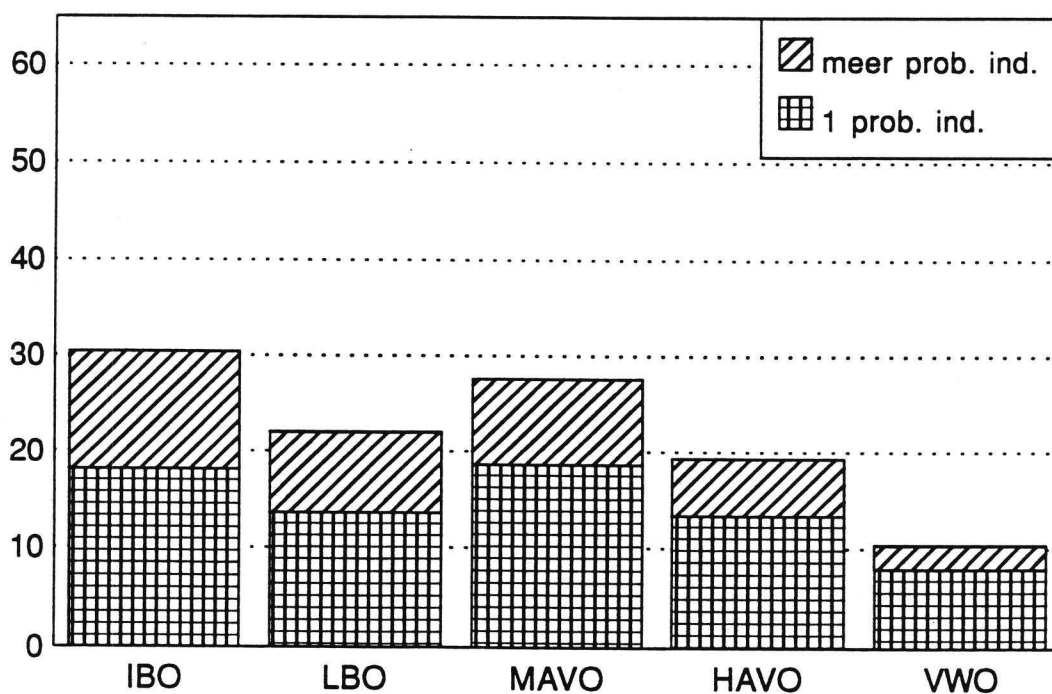
Figuren

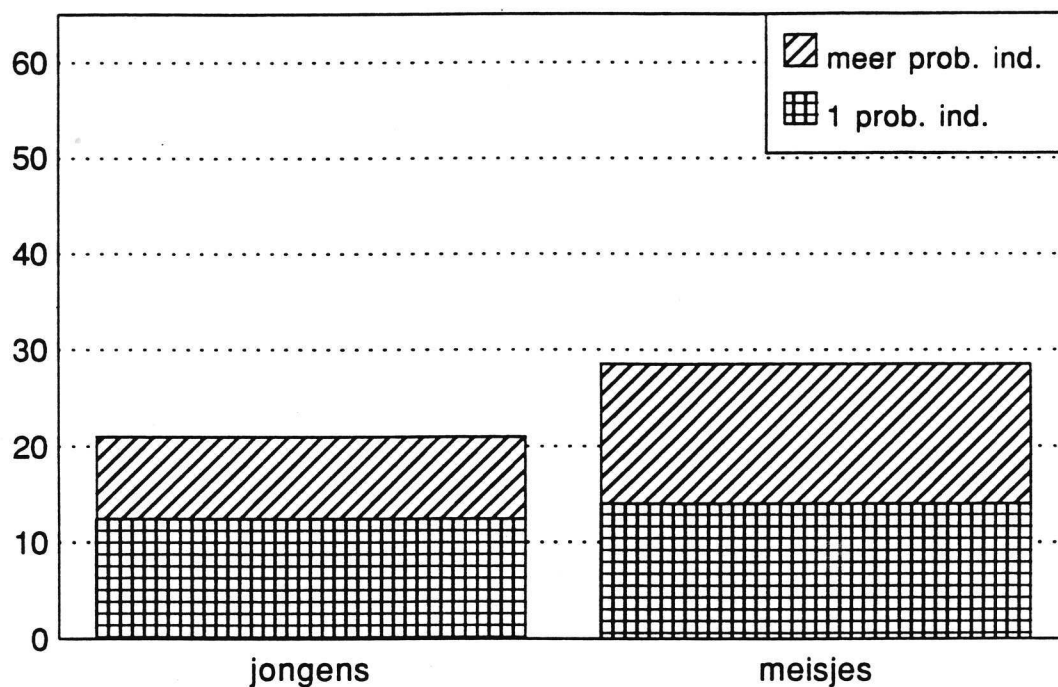
1. Percentage leerlingen met een of meer YSR-probleemindicaties naar onderwijssoort

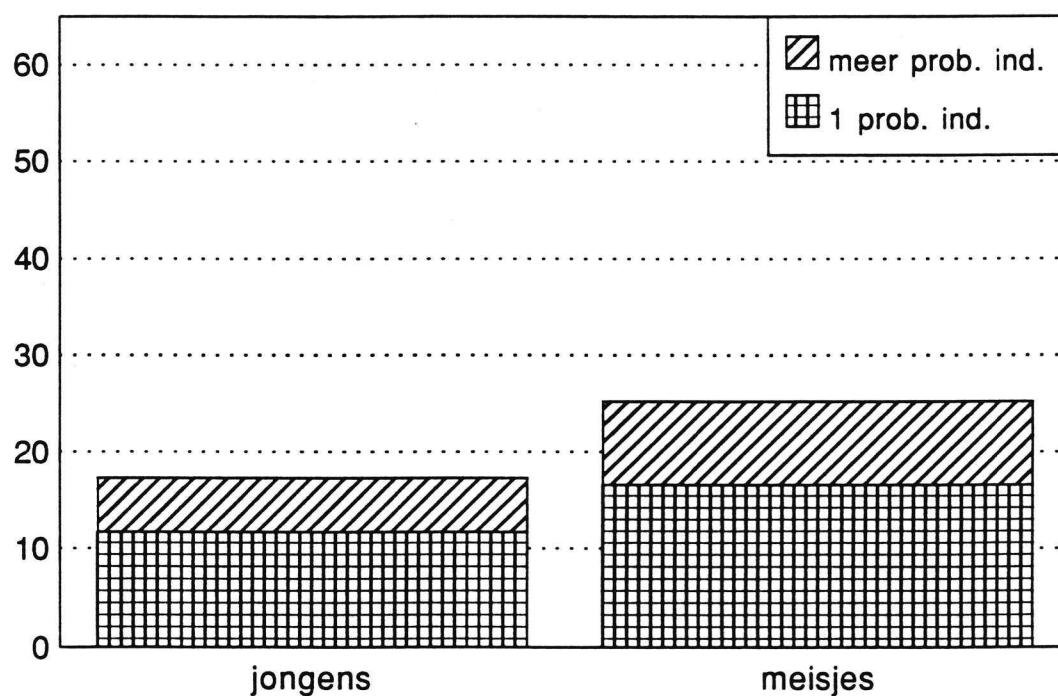
2. Percentage leerlingen met een of meer VEPP-probleemindicaties naar onderwijssoort

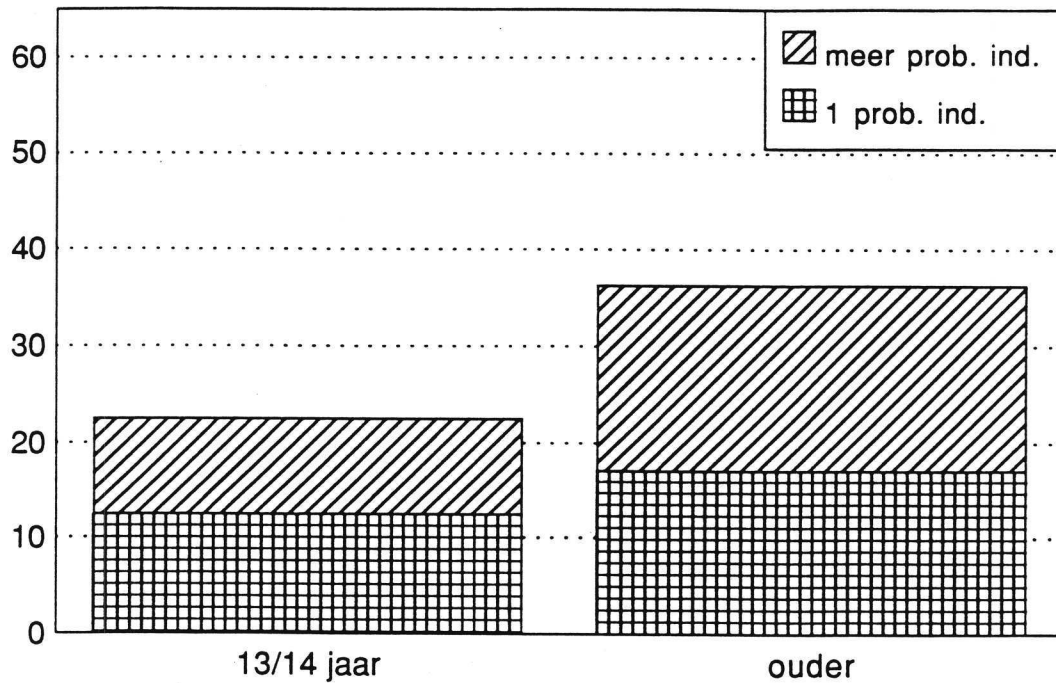
3. Percentage leerlingen met een of meer YSR-probleemindicaties naar sekse

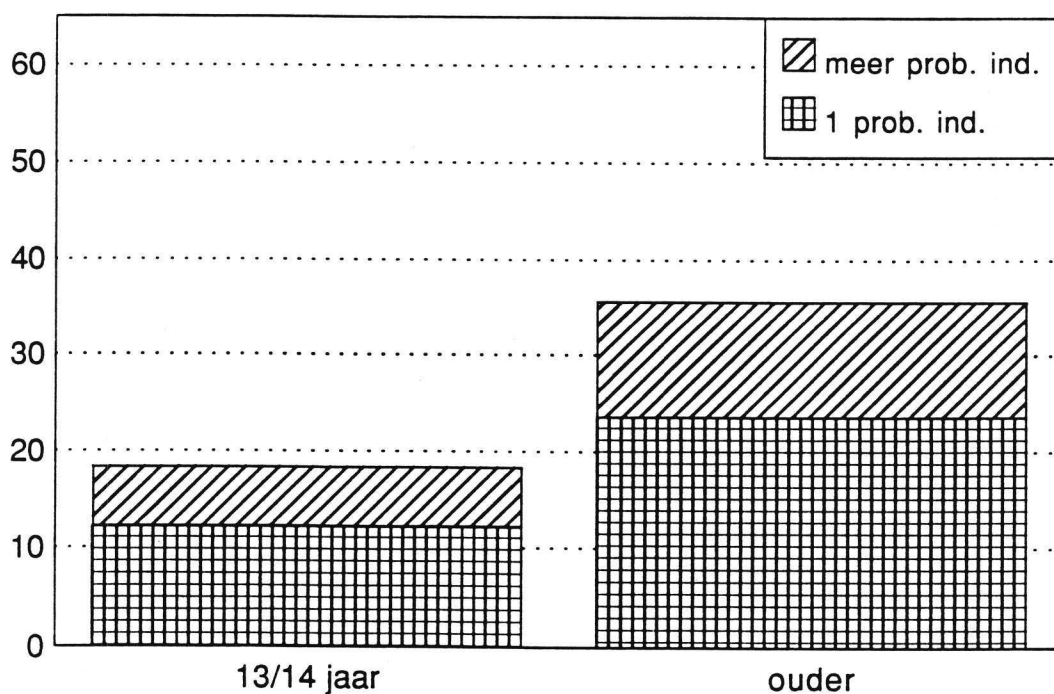
4. Percentage leerlingen met een of meer VEPP-probleemindicaties naar sekse

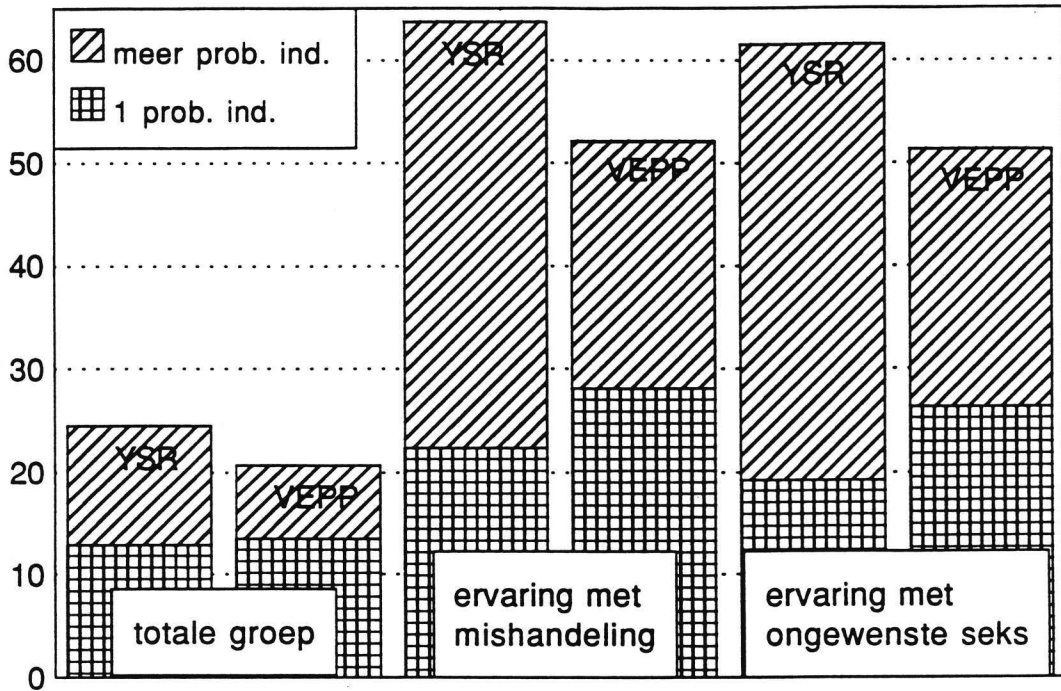
5. Percentage leerlingen met een of meer YSR-probleemindicaties naar leeftijdscategorie

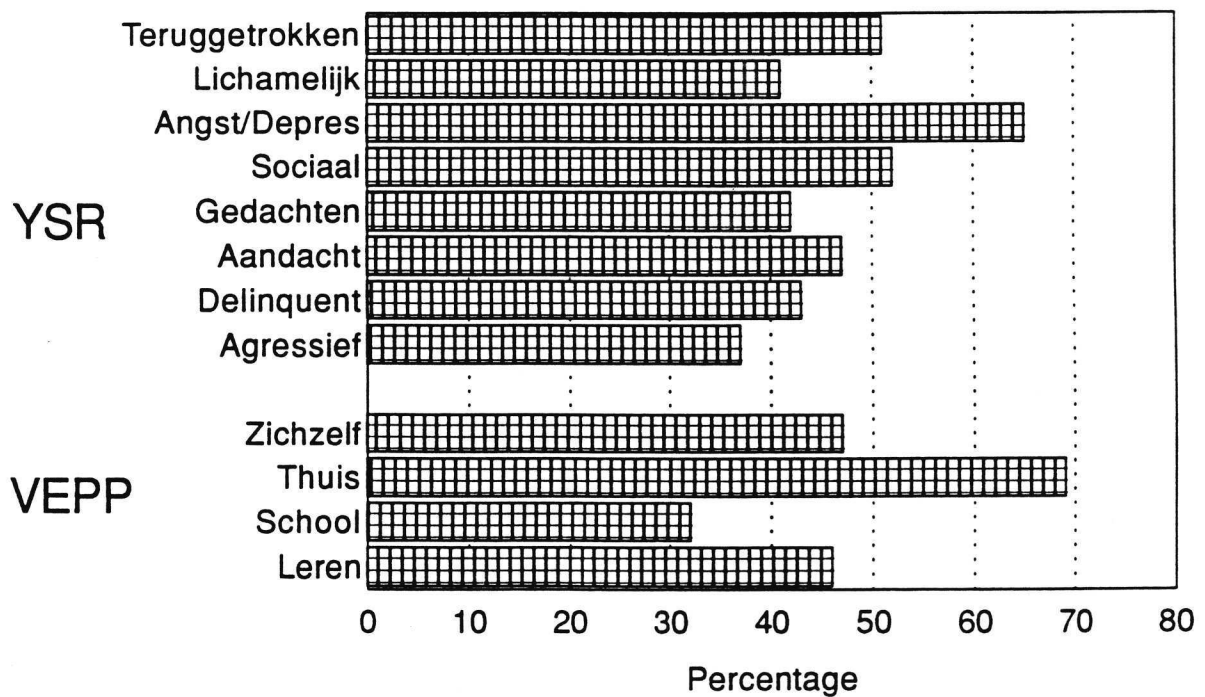
6. Percentage leerlingen met een of meer VEPP-probleemindicaties naar leeftijdscategorie

7. Percentages leerlingen met YSR- en VEPP-probleemindicaties afhankelijk van mishandeling en ongewenste seksualiteit

8. Percentage leerlingen met wens om over problemen te praten naar soort probleemindicatie

Reprografie: NIPG-TNO
Projectnummer: 5328